

ІСТОРІЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛТАВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА (1914 – 2014 роки)

У 2014 році виповнюється 100 років з початку діяльності Полтавського учительського інституту (офіційно заснований у липні 1914 року, фактично навчання в ньому розпочалося 25 вересня того ж року). Під цією назвою заклад існував до січня 1920 року. З січня 1920 р. по квітень 1921 р. – Полтавський український педагогічний інститут. Після об'єднання з історико-філологічним факультетом, заснованим полтавським товариством «Просвіта», з квітня 1921 по серпень 1930 року навчальний заклад мав назву «Полтавський інститут народної освіти» (ПНО). ПНО був реорганізований у Полтавський інститут соціального виховання (серпень 1930 – серпень 1933 рр.), а після цього невдалого експерименту, з 1933 по 1999 рік – Полтавський державний педагогічний інститут (з грудня 1946 р. – імені В.Г. Короленка), в 1999-2010 роках – Полтавський державний педагогічний університет, з березня 2010 року – Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка.

В. Н. Тарасов

Учительський інститут, як середній спеціальний навчальний заклад, готував учителів широкого профілю для вищих початкових шкіл (неповної середньої освіти), без поділу на спеціальності. Тому географію викладали і як загальноосвітню дисципліну, і в контексті методики її навчання. Географічна освіта в 1914-1917 рр. поєднувалася з історичною (викладачем цих дисциплін був В.Н.Тарасов), а в 1917-1919 рр. – з природничою (викладач О.Т.Булдовський).

Полтавський український педагогічний інститут (1920-1921 рр.) був вищим місцевим рівнем і поділявся на три відділи. Для студентів природничого відділу географічні дисципліни викладали: О.Т.Булдовський (методика навчання географії); К.В.Дубняк (загальне землезнавство); М.М.Самбікін (метеорологія і кліматологія) та інші.

Упродовж 9 років функціонування ПНО (1921-1930 рр.) неодноразово змінювалася його структура й місце географічних дисциплін у підготовці вчителів. У 1921/1922 н.р. в ньому було два факультети, один із яких - природничо-математичний (з математичним і природничим відділами). Природничий відділ готував учителів природознавства та географії.

На початку 1922/1923 н.р. відбулася внутрішня реорганізація ПНО. На першому курсі тепер єдиного факультету соціального виховання студенти не розподілялися за напрямками підготовки і вивчали спільні дисципліни. А з другого курсу починалася фахова (спеціальна) підготовка за трьома секціями (циклами): математичною, природничою, гуманітарною. Організація викладання географічних дисциплін в ПНО була в компетенції природничо-математичної предметної комісії. Випускники природничої секції до 1925 р. отримували диплом з кваліфікацією: «викладавець природознавства та географії».

Серед лекторів на початку 1920-х років в інституті працювали професори К.В. Дубняк – відомий український географ, теоретик української економічної географії та географічного краєзнавства; Ф.Т. Матвієнко-Гарнага – один із лідерів районної школи в українській економічній географії першої половини ХХ століття, основоположник краєзнавчого та районного напрямків у науці; М.М.Самбікін – фундатор української агрометеорологічної науки.

Професійних географів на той же час взагалі було ще мало. Тому окремі фізико-географічні дисципліни викладали й представники інших природничих наук: ботаніки В.Ф. Ніколаєв і М.Ф. Ніколаєв, зоологи О.Т. Булдовський і М.І. Гавриленко, яким належала провідна роль у розробці змісту й методики природничо-географічної освіти в ПНО. Економічну географію також декілька років викладали вчені-історики, які, зокрема, займалися економічною історією

О. Т. Булдовський

К. В. Дубняк

М. Ф. Ніколаєв

М. М. Самбікін

(І.Ф. Рибаків, В.О. Пархоменко). ПННО займалось підготовкою вчителів досить широкого профілю, й географічні дисципліни входили до планів підготовки як природознавців, так і гуманітаріїв.

Починаючи з середини 1920-х рр. природничо-наукова підготовка студентів ПННО мала яскраво виражений краєзнавчий і сільськогосподарський зміст. У 1926/1927 і 1927/1928 н.р. діяв один факультет соціального виховання зі спеціалізацією на III-му курсі за трьома напрямками, у т.ч. агробіологічним (природознавство з елементами географії). Випускники отримували кваліфікацію: «вчитель природничих дисциплін», та мали право працювати учителями трудових шкіл старшого концентру (5-7 класи). Головування в природознавчій цикловій комісії було доручено професорові О.Т. Булдовському (впродовж 1927/1928 і 1928/1929 навчальних років).

Серед викладачів природничо-географічних дисциплін продовжували працювати професори О.Т. Булдовський (методика природознавства й географії), М.М.Самбікін (енциклопедія виробництва з краєзнавчим ухилом; метеорологія; геологія); з 1925 р. починають працювати М.Ф. Ніколаєв (ботаніка, фізична географія) і О.М.Колонтай, який до 1931р. викладав економічну географію; у 1928-1930 рр. геологію та методику вивчення неживої природи викладав І.С.Педан.

З 1928/1929 н.р. в ПННО відбулася чергова внутрішня реорганізація. Дисципліни географічного змісту викладалися для студентів двох відділів факультету старшого концентру: агробіологічного (голова циклової комісії проф. М.М.Самбікін, його заступник – І.С.Педан), і соціально-економічного (економічна географія). Проте перелік дисциплін змінився, в зв'язку із загальною орієнтацією навчального процесу на ознайомлення студентів з основами виробництва (при цьому зростала роль навчальних екскурсій на виробництво і практик). В 1929-1932 рр. географію викладали на робітфаці.

У зв'язку з першою хвилею репресій на рубежі 1920-1930-х років, залишили ПННО майже всі кваліфіковані природознавці, які викладали й дисципліни географічного змісту: М.І. Гавриленко (жовтень 1929 р.), улітку 1930 р. – М.Ф.Ніколаєв, О.Т.Булдовський, І.С.Педан.

У серпні 1930 р. ПННО було реорганізовано в Полтавський інститут соціального виховання (ПІСВ). Це був невдалий експеримент, за рахунок збільшення прийому на навчання – два рази на рік, прискорених темпів підготовки вчителів, зниження вимог до обсягу і якості теоретичної підготовки. Природничо-географічна освіта в ПІСВ була зосереджена на кафедрі землезнавства і сільського господарства (пізніше перейменовувалася: агрономічних наук; реконструкції сільського господарства), якою керував професор Ф.Г.Білецький. Вона здійснювалася, переважно, в аспектах, що стосувалися аграрного сектора господарства. В ті роки перелік і обсяг навчальних дисциплін змінювалися щорічно. Курс геології викладав О.О.Іллічевський; ґрунтознавства з хліборобством Ф.Г.Білецький; фізичну географію з краєзнавством – проф. М.М. Самбікін.

До суспільно-географічної освіти, до певної міри, можна віднести курс основ виробництва (їх на кафедрі хімії викладав доц. О.М.Колонтай), і курс економічної географії (з 1931 р. – Л.П. Ткаченко, кафедра економіки).

У вересні 1933 року ПІСВ з трирічним терміном навчання був реорганізований у педагогічний інститут з чотирирічним терміном навчання. Замість агробіологічного відділу створені три окремі природознавчі відділи підготовки вчителів, у тому числі – географічний (у межах факультету біологічного, хімічного й географічного відділів, який працював під такою

назвою й складом тільки в 1933/1934 навчальному році). В інших педагогічних інститутах аналогічні факультети називались природничо-географічними. 1 вересня 1933 року на посаду керівника кафедри біології призначено агрометеоролога і географа професора М.М. Самбікіна. Повернувся на посаду доцента за сумісництвом М.І. Гавриленко; на посаду нештатного викладача геодезії та топографії призначено М.О. Соколова. Основною причиною припинення підготовки вчителів географії в 1934 р. було звільнення проф. М.М. Самбікіна за його статтю про неприродні причини голоду в 1933 році.

Л. П. Ткаченко

У 1934/1935 навчальному році на кафедру історії перейшов Л.П.Ткаченко, який викладав для студентів-істориків та економістів курси «Економічна географія» і «Історична географія». Але й історичний факультет був у 1935 році закритий. Л.П.Ткаченко – єдиний на той час географ в ПДПІ, – перейшов на природничий факультет (який у 1934-1936 р. називали біохімічним). Він викладав геологію та фізичну географію в педагогічному й учительському інститутах, двічі призначався деканом природничого факультету (в 1936-1937 й 1939-1941 рр.), був ректором інституту в 1941-1942 рр. під час німецької окупації Полтави (у 1944 р. був засуджений до 10 років позбавлення волі).

Час від часу для роботи за сумісництвом запрошувалися також викладачі метеорології. Таким чином, фізико-географічні дисципліни стали складовою частиною підготовки вчителів природознавства.

Після війни, з 1943 року й донині, елементи географічної освіти певною мірою, формуються на природничому факультеті (геологія з основами палеонтології, зоогеографія, географія рослин, біогеографія). Ці дисципліни викладають біологи – працівники кафедр цього факультету.

У 1946-1951 рр. діяв природничо-географічний відділ Полтавського учительського інституту, який підготував на стаціонарній й заочній формі біля півтори сотні учителів природничих дисциплін і географії для 5-7 класів середньої школи. Викладачами географічних дисциплін для студентів цього відділу працювали Л.І. Прохорова і Н.І. Нікітенко (у складі кафедри загальної історії та географії). Після закриття природничо-географічного факультету учительського інституту майже на 40 років припинилася підготовка вчителів географії у нашому виші.

До 1970-х років підготовка вчителів географії в педагогічних інститутах здійснювалася в обмежених кількостях (їх, головним чином, готували географічні й геолого-географічні факультети університетів). У школах Полтавщини географію викладали, здебільшого, вчителі без базової географічної освіти, переважно, історики й біологи. Працювали також географи – випускники Харківського й Київського університетів, природничо-географічних факультетів Мелітопольського й Луганського педагогічних інститутів. Впродовж 1970-1980-х років були відкриті природничо-географічні факультети в Київському, Сумському, Ніжинському та інших педінститутах. Зокрема, з початку 1980-х років у Сумському педінституті готували вчителів географії та біології за цільовим замовленням для шкіл Полтавської області. Але все ж таки більшість учителів географії у 1980-х не мали базової освіти.

У кінці 1980-х років про підготовку на природничому факультеті ПДПІ вчителів за поєднанням спеціальностей «географія та біологія» задумався ректор І.А. Зязюн. Проте, цей проект не був реалізований. Саме в період «перебудови» чимало осіб, які мали базову освіту вчителя історії, почали переходити на роботу із партійних, комсомольських та інших органів до шкіл. Із Міністерства освіти СРСР, якому був підпорядкований Полтавський педінститут, надійшов сигнал про необхідність суттєвого зменшення кількості студентів для підготовки вчителів історії та суспільствознавства. Зважаючи на це, ректор прийняв рішення клопотати перед міністерством про відкриття спеціальності «історія та географія» (аналогів подібного поєднання тоді в педінститутах України не було). Це клопотання подане з метою збереження від суттєвого скорочення підготовки зі спеціальності «історія».

Дозвіл був отриманий, і восени 1989 року новообраний декан історичного факультету П.А. Кравченко почав агітацію серед студентів 2-го курсу з тим, щоб частина з них (3 групи) згодилася перейти зі спеціальності «історія та суспільствознавство» на спеціальність «історія та географія». 30 осіб 1-го курсу набору 1989 року теж були переведені на новоутворене поєднання спеціальностей. Проте, в 1989/1990 навчальному році жодна із географічних дисциплін не викладалася ні на 1-му, ні на 2-му курсах.

У перших навчальних планах підготовки студентів спеціальностей «історія і географія» не було дотримане орієнтовне співвідношення 60-40% в розподілі кількості годин на вивчення дисциплін між першою й другою спеціальністю. Особливо сильно цей дисбаланс видно в першому навчальному планові, який діяв до набору 1992 року включно (географічні дисципліни становили лише 10% від загальної кількості часу, відведеного на теоретичну підготовку студентів).

Тільки на початку 1990/1991 навчального року викладання географічних дисциплін було доручене кафедрі історії УРСР (із лютого 1991 р. – завідувач кафедри к.і.н., доцент Єрмак О.П.). Єдиним викладачем географічних дисциплін на цій кафедрі впродовж року була канд. пед. наук, доцент Л.І.Гоженко, яка викладала фізичну географію материків і океанів на третьому курсі – без попереднього вивчення студентами компонентних фізико-географічних дисциплін, та «Землезнавство» – на другому курсі. Дві навчальні дисципліни викладали представники кафедри біології: зоолог і палеонтолог В.М.Закалюжний («Геологія з основами палеонтології», 1-й семестр), та ботанік Р.В.Ганжа, який викладав у 2-му семестрі курс «Географія з основами ґрунтознавства».

Із кінця серпня 1991 року кафедру історії УРСР поповнили асистенти – викладачі географії Злобіна С.О., Кушнір Л.Л., Кушнір Л.М.. Саме в цей час, після «серпневого путчу», фактично, перестав існувати Радянський Союз і 24.08.1991 року була проголошена незалежність держави Україна.

Відповідно до рішення ради Полтавського педінституту від 25.10.1991 року відбулася реорганізація кафедр історії СРСР та історії УРСР. Кафедра історії УРСР була перетворена на кафедру спеціальних історичних дисциплін та географії (зі збереженням попереднього штату викладачів). Відповідно до рішення колегії Міністерства освіти від 8.10.1991 р., замість курсів «Фізична географія СРСР» та «Економічна та соціальна географія СРСР» було вирішено з 1.11.1991 р. ввести навчальні курси «Фізична географія України» (викладав Л.Л.Кушнір), та «Економічна і соціальна географія України» (Л.М.Кушнір).

Частково зміст відмінених курсів був включений до програми курсів «Фізична географія материків і океанів» (доц. Гоженко Л.І.) та «Економічна і соціальна географія зарубіжних країн» (асистент Злобіна С.О.).

Завідувач кафедри доцент О.П. Єрмак значну увагу приділяв оформленню географічних стендів у кабінетах №№ 13, 43, 45. Під його керівництвом викладачі-географи працювали над забезпеченням географічних дисциплін навчальною літературою та наочністю.

У листопаді 1991 року був прийнятий на посаду викладача за сумісництвом (на 0,5 ставки) Бульба С.С., якому було доручено викладання курсу «Картографія з основами топографії». Степан Степанович також активно підключився до забезпечення цього та інших навчальних курсів картографічними матеріалами, обладнанням.

Л.І. Гоженко з 1991/1992 н.р. почала викладати на четвертому курсі навчальну дисципліну «Методика навчання географії». Лекції з курсу «Загальне землезнавство» у тому навчальному році за сумісництвом викладав доцент кафедри біології, ботанік Р.В.Ганжа, а лабораторні заняття вела асистент Злобіна С.О.

Улітку 1992 року комплексна польова географічна практика пройшла на вищому теоретичному й методичному рівневі, порівняно з попереднім роком. Вона проводилася впродовж 4-х тижнів і включала практику з топографії (С.С.Бульба), гідрології (Л.Л.Кушнір) тощо.

Із вересня 1992 року на кафедру спеціальних історичних дисциплін і географії були прийняті доцент Булава Л.М. (читав лекції із курсів «Загальне землезнавство», «Фізична географія України», «Біологічна географія», вів польову практику з географії), і асистент Машенко О.М.

(лекції з географії населення, лабораторні заняття з різних дисциплін, польова практика). О.М.Мащенко переведена в штат кафедри з 1993/1994 навчального року.

Студенти перших двох випусків (набори 1988 і 1989 рр.), які вступали на спеціальність «історія», загалом вирізнялися високим інтелектуальним рівнем, і практично всі мали хороші й відмінні показники успішності. Але за другою спеціальністю працює небагато із перших випускників (усього випущено: 67 – в 1993-му, й 27 – у 1994-му роках). Приблизно таку ж характеристику можна дати й студентам, які вступали на спеціальність «історія і географія» ще за радянських часів (1990 і 1991 роки набору). Чимало випускників 1995-го (випущено 54 особи) й 1996 років (випущена 61 особа) працюють за фахом.

У 1993 році був розроблений і затверджений другий навчальний план підготовки вчителів за поєднанням спеціальностей «історія та географія». І хоч пропорції у співвідношенні часу на вивчення спеціальностей змінилися не дуже суттєво, проте послідовність викладання географічних дисциплін стала більш логічною. Суттєво збільшилася кількість годин на викладання інтегрованого навчального курсу «Загальне землезнавство» (який включав основи знань про Землю як планету в космічному просторі; метеорології й кліматології, гідрології, геоморфології, ландшафтознавства тощо).

Введені нові навчальні дисципліни: Вступ до економічної географії, Рідний край, Основи промислового і сільськогосподарського виробництва. Збільшена кількість тижнів на географічні польові практики.

У 1993-1994 роках колектив кафедри працював над спільними проектами: макетом карт наукового атласу Полтавщини (на жаль, він так і не був виданий), підготовлений і виданий методичний посібник для вчителів «Методика навчання географії Полтавщини» (у 2-х частинах). Проведена наукова конференція «Актуальні проблеми викладання географії Полтавщини».

У 1995 р. на кафедрі був залишений на посаді асистента випускник спеціальності «історія та географія» цього ж року В.В. Єрмаков.

Якщо в 1990-1994 роках на 1-й курс за поєднанням спеціальностей «історія і географія» приймалися три групи студентів, то з 1995 року їх стало дві (48 і 52 випускники 2000 і 2001 рр.), а з 1997 по 2001, і з 2007 по 2010 роки – 1 група.

Збільшення в другій половині 1990-х років навантаження на ставку до 1548 годин, та зменшення кількості груп за поєднанням спеціальностей «історія та географія» зумовило скорочення викладачів-географів. У 1996 р. був звільнений за скороченням В.В.Єрмаков, вступив до аспірантури Л.Л.Кушнір (продовжував викладати географічні дисципліни на частину ставки за сумісництвом); у 1997 році залишили роботу за власним бажанням С.С.Злобіна, та у зв'язку із закінченням терміну контракту – Л.І.Гоженко; у 1998 році звільнилися з ПДП як основної роботи О.М.Мащенко і С.С.Бульба. О.М.Мащенко перейшла на основну роботу в лабораторію інтеграції Інституту педагогіки (в 1998-2001 роках працювала на кафедрі спеціальних історичних дисциплін та географії на 0,5 ставки за сумісництвом, викладаючи курс «Загальне землезнавство»). С.С.Бульба перейшов на політичну роботу, але продовжував викладати за сумісництвом на частину ставки курси «Картографії з основами топографії», «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства» тощо.

Таким чином, у штаті кафедри спеціальних історичних дисциплін та географії у 1998/1999 навчальному році за основним місцем роботи працювали тільки 2 викладачі (і то, не на повну ставку): Л.М. Булава (викладав курси: Геологія, Біогеографія з основами екології, Фізична географія України, Рідний край, Соціоекологія, Методика навчання географії польова геологічна і географічна практики), та Л.М. Кушнір, яка в 1997 році повернулася в інститут після навчання в аспірантурі (викладала курси: Економічна і соціальна географія України, Економічна і соціальна географія зарубіжних країн, Фізична географія материків і океанів, Вступ до економічної географії).

У 1993 – 2014 роках здійснено 17 випусків спеціалістів із кваліфікацією «учитель історії та географії» (усього 613 осіб):

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2012	2013
67	27	54	61	59	58	58	48	52	20	29	11	21	21	9	9

Кафедра спеціальних історичних дисциплін та географії, 1998 р. Сидять (зліва направо): Г. В. Лаврик, О. В. Дубровська (Гайдар), старший лаборант; О. П. Єрмак, Л. М. Кушнір. Стоять: Л. М. Булава, В. С. Воловик, С. С. Бульба, П. Я. Гавриш, Ю. В. Вільховий

У 1999 році, за підтримки й активної участі декана історичного факультету Б.В. Гола, була ліцензована спеціальність «Географія», як перша.

Набір першої групи на спеціальність був успішно здійснений (у тому ж 1999 році ще була набрана 1 група на спеціальність «історія та географія»).

Спеціальність виявилася досить популярною (майже щорічно фіксується чи не найбільша кількість заяв абітурієнтів у розрахунок на кількість місць держзамовлення). Тому наступного, 2000 року ліцензований обсяг прийому студентів на 1-й курс був збільшений до 40 осіб

(таким він і є й на час написання цієї книги). На жаль, обсяг держзамовлення так і залишався на рівні 15 осіб (тільки в 2010 році він становив 20 осіб).

Щоправда, тільки на початку 2000-х років ліцензійний обсяг по стаціонарній формі навчання виконувався повністю, а в подальшому він становив дещо менше (мінімум у 2011-2012 роках, 24-28 осіб). Ліцензійний обсяг прийому студентів заочної форми навчання спеціальності «Географія» був повністю виконаний тільки в 1999 році (25 осіб; до речі, це найсильніша група за всі 15 років навчання). В останні роки кількість студентів 1-ших курсів заочної форми навчання невелика (7-15 осіб). Але до 5-го курсу їхня чисельність значно зростає (інколи – понад 30 осіб), що пов'язано з масовим переведенням студентів зі стаціонарної форми навчання. Переліки навчальних дисциплін для студентів стаціонарної й заочної форм навчання аналогічні.

Окремі навчальні дисципліни географічного змісту викладаються для студентів-істориків («Історична географія», та «Основи екології» – в 1-му семестрі, «Етногеографія України з основами етнополітичної географії» – в 4-му семестрі). Додатково для студентів спеціальності «історія» зі спеціалізацією «суспільствознавство» викладачами кафедри розроблені навчальні дисципліни: «Демографія та географія населення», 1-й курс; «Суспільна географія світу» і «Суспільна географія України та рідного краю» – 5-й курс).

За 25 років існування спеціальності «Географія», як другої до спеціальності «історія», і за 15 років – як першої, навчальні плани неодноразово змінювалися.

Перший навчальний план з кваліфікацією випускників «Учитель географії, історії та основ економіки. Організатор краєзнавчо-туристичної роботи», який діяв для наборів 1999, 2000, 2001 років, не мав поділу на освітньо-кваліфікаційні рівні «бакалавр» і «спеціаліст». Приблизно половину аудиторного навчального навантаження відводилося на вивчення історичних дисциплін (у т.ч. тих, які, з нашої точки зору, були другорядними й не вивчалися в шкільних курсах історії). Порівняно з навчальним планом поєднання спеціальностей «історія та географія», відведено суттєво більше часу на вивчення географічних дисциплін. Проте, як і раніше, викладалася інтегрована фундаментальна географічна дисципліна «Загальне землезнавство». Введені курси «Вступ до спеціальності», «Основи промислового і сільськогосподарського виробництва», «Історія географічних відкриттів і досліджень», «Ландшафтознавство і фізико-географічне районування»; інтегрований курс, націлений на змістове й методичне забезпечення підготовки фахівців зі спеціалізації «Краєзнавчо-туристична робота та методика її організації»; дещо збільшений час на польові географічні практики.

За ліцензійними умовами, інститут зобов'язувався створити профільну кафедру. Але в 1999/2000 навчальному році керівництвом інституту цього не було зроблено (про причину можна було тільки здогадуватися). Рік при кафедрі спеціальних історичних дисциплін та географії (завідувачем кафедри дев'ятий рік був історик О.П.Єрмак), діяла методична географічна

комісія. До двох штатних і трьох викладачів-сумісників у цьому навчальному році додався штатний викладач І.І.Щенко – випускник аспірантури з геології Харківського університету. Ігор Іванович працював на кафедрі 4 роки, захистив кандидатську дисертацію, але залишив наш виш для продовження наукової діяльності.

Із 1 вересня 2000 року кафедра спеціальних історичних дисциплін та географії була реорганізована в кафедру географії та краєзнавства. В.о. завідувача кафедри призначений, а з грудня 2000 р. обраний Л.М. Булава. Крім нього, в штаті кафедри працювали географи Л.М.Кушнір, І.І.Щенко, а також викладач археології і народознавства П.Я.Гавриш, історик і географ, випускник 1996 року Ю.В.Вільховий, викладач етнографічних дисциплін Л.І.Шаповал. Нетривалий час працював історик О.П.Самойленко.

Старшим лаборантом кафедри з середини 1990-х років і до цього часу сумлінно працює О.В. Гайдар (нетривалий час, під час її трирічної відпустки, на цій посаді працювали О.С. Швець і О.М. Семигал).

Збільшення обсягу навчального навантаження сприяло подальшому покращенню кадрового складу кафедри. Були зроблені пропозиції декільком творчим учителям м. Полтави (до речі, не всі вони відразу їх прийняли, але, з рештою, майже всі згодом перейшли працювати на кафедру). Першою погодилася перейти на посаду асистента новоутвореної кафедри Н.С.Іващенко, учитель гімназії №31 (після двох років роботи на кафедрі, вона повернулася на попередню посаду провідного учителя економіки й географії). Надія Семенівна почала викладати курс «Загальне землезнавство», вела лабораторні заняття з інших дисциплін. У кінці 2000 року почала працювати на кафедрі за сумісництвом Л.П.Вішнікіна (викладала курс методики навчання географії). Із початку 2001/2002 навчального року вона перейшла на роботу в штат кафедри (їй також був переданий курс «Фізична географія материків і океанів»). З цього ж навчального року в університет, як на основне місце роботи, повернулася О.М. Мащенко. Із січня 2003 року (замість Н.С.Іващенко), прийшла працювати А.А.Шуканова. На початку 2003/2004 навчального року в штат кафедри був зарахований О.А. Федій (в 2004-2006 намагався реалізувати себе в інших сферах діяльності й працював за сумісництвом). Разом з тим, в перші роки існування кафедри географії та краєзнавства її залишили викладачі-сумісники С.С.Бульба та Л.Л.Кушнір.

У 2004 році на кафедрі (спочатку як старший лаборант, з жовтня – як асистент) була залишена випускниця першого набору на спеціальність «географія» О.С.Швець (Сороколат). У 2002 році вона посіла 2-ге місце на всеукраїнській студентській олімпіаді з географії, а команда Полтавського педуніверситету – 3-тє місце.

Після того, як університет залишив І.І.Щенко, з 2003/2004 н.р. за сумісництвом, а наступного року – в штаті кафедри працює викладачем геології Л.Д.Кубарева.

Через 2 роки після створення кафедри її залишили викладачі історичних та етнографічних дисциплін (П.Я.Гавриш, Ю.В.Вільховий, Л.І.Шаповал).

У 2002 році був прийнятий новий навчальний план спеціальності «Географія та історія» (у зв'язку із чітким поділом на освітньо-кваліфікаційні рівні «бакалавр» і «спеціаліст»). Відтепер підготовка за першою спеціальністю відбувалася за 4 роки (видавався диплом із кваліфікацією фахівця: Бакалавр, учитель географії та основ економіки). На 1-4 курсах історичні дисципліни викладалися в межах блоку вибіркового навчальних дисциплін. Були відсіяні другорядні історичні дисципліни. Деякі зміни відбулися в обсязі географічних дисциплін. Були об'єднані в один курси «Біогеографія» та «Основи екології». Введений новий курс «Історія взаємодії суспільства і природи» (9 семестр).

У 2006 році прийнятий третій навчальний план (у зв'язку із переходом на кредитно-модульну систему навчання). Зокрема, від 1/3 до 2/3 від загального обсягу навантаження відводилося на самостійну й індивідуальну роботу студентів; вводилися нові зразки для розробки робочих програм навчальних дисциплін, модульний контроль знань, оцінювання знань за 100-бальною шкалою, з детальною розбивкою оцінювання за кожний вид роботи тощо. Зазначимо, що в перший же рік упровадження цієї системи (яку не зовсім коректно назвали «болонською») рівень знань студентів різко знизився, оскільки більшість часу вони проводили за написанням рефератів тощо. Деякі зміни відбулися і в змісті навчального плану. Зокрема, інтегрований

навчальний курс «Загальне землезнавство» був розділений на чотири окремі (вступний курс з попередньою назвою, метеорологія і кліматологія, гідрологія, геоморфологія). Введені курси «Методика географічних досліджень», «Актуальні проблеми сучасної географії і методики її навчання». Співвідношення між лекціями й лабораторними заняттями встановлене в пропорції 2:1. Перелік польових практик зберігся до цього часу.

Навесні 2004 року, в зв'язку із закінченням 5-річного терміну ліцензії, відбулася перша акредитація спеціальності (вона пройшла успішно, й ліцензія була продовжена ще на 5 років).

У 2008 році був здійснений перехід від поєднання спеціальностей «Географія та історія» (останній випуск був здійснений у 2012 році) – до підготовки за однією спеціальністю «Географія» та спеціалізацією «Організація краєзнавчо-туристичної роботи» (у 2013 році був здійснений перший випуск). У зв'язку з переходом на підготовку фахівців за однією спеціальністю, збільшилася кількість годин на викладання географічних дисциплін (практично всі штатні викладачі стали працювати на 1,5 ставки). Крім того, введені нові навчальні дисципліни (для підготовки бакалаврів - Історична географія та етнографія; Геоелектроніка; Географічні аспекти охорони природи й раціонального природокористування; Практикум з геоінформатики та сучасних інформаційних технологій навчання географії; для підготовки спеціалістів - Вступ до рекреаційної географії; Фізична географія й геоелектроніка Полтавщини; Економічна географія й економіка Полтавщини тощо).

Повторна акредитація спеціальності «Географія» проходила навесні 2010 року. Ліцензія Міністерства освіти і науки на здійснення освітньої діяльності зі спеціальності 6.040104 Природничі науки. Географія за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр» і «спеціаліст» діє до 1.07.2020 року. Передбачений набір студентів стаціонарної й заочної форм навчання для підготовки бакалаврів зі спеціальності 6.040104 Природничі науки. Географія з кваліфікацією випускників «Учитель географії» (термін навчання – 4 роки), та спеціалістів зі спеціальності 7.04010401 Природничі науки, з кваліфікацією випускників «Учитель географії та основ економіки. Організатор краєзнавчо-туристичної роботи» (термін навчання – 1 рік, на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»).

У 2007-2013 роках на кафедрі діяла ліцензована й акредитована магістратура зі спеціальності (Освітньо-кваліфікаційний рівень: Галузь знань: 0401 Природничі науки. Спеціальність: 8.040104 Географія. Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр. Кваліфікація випускника: Географ. Викладач географії). За 6 років функціонування було підготовлено 55 магістрів.

У міру потреби, до роботи на кафедрі, як сумісники, залучалися доктори географічних наук, професори І.П. Половина і І.М. Дудник; викладачі кафедри екології та охорони довкілля нашого університету (д.б.н., професор О.М. Смоляр, к.б.н., доцент Н.О. Смоляр), викладачі-географи Полтавського кооперативного інституту (тепер – економіки і торгівлі) П.В. Шуканов, М.М. Логвин, В.Г. Смирнова; як фахівець зі спортивного туризму й спортивного орієнтування, з 2003 по 2007 рік залучався до роботи на кафедрі за сумісництвом А.В. Липницький; як спеціаліст з геоелектроніки – Т.В. Лаврут. Працювали за сумісництвом випускники кафедри М.С. Лихман (випуск 2006 року), Т.С. Япринець (випуск 2006 року, в 2007-2014 рр.), Г.Л. Кушнір (2012/2013). Час від часу за сумісництвом, а з 2011 року – знову в штаті кафедри працює В.В. Єрмаков, з 2006 року – С.М. Шевчук (з 2007 р. – в штаті кафедри).

Більшість викладачів, які зараз працюють в штаті кафедри, захистили кандидатські дисертації під час роботи в нашому закладі, або працюючи в ньому за сумісництвом. Кандидатами географічних наук стали Л.М. Кушнір (1998), С.М. Шевчук (2008), В.В. Єрмаков (2010); кандидатами педагогічних наук – О.М. Мащенко (2000), Л.П. Вішнікіна (2009), А.А. Шуканова (2009), О.А. Федій (2013).

У 2004-2014 роках здійснено 9 випусків спеціалістів із кваліфікацією «Географ. Учитель географії, історії та основ економіки. Організатор краєзнавчо-туристичної роботи» та 2 випуски із кваліфікацією «Географ. Учитель географії та основ економіки. Організатор краєзнавчо-туристичної роботи». Всього було випущено 250 спеціалістів, що навчалися на стаціонарній формі навчання:

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
18	29	22	29	26	29	24	19	22	18	14

У ці ж роки і з абсолютно такою ж кваліфікацією випущений 251 спеціаліст – зі студентів, які навчалися на заочній формі:

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
26	23	19	18	20	20	25	33	25	20	22

У 2007 році була ліцензована, а в наступному – акредитована підготовка магістрів з напрямку 0101 «Педагогічна освіта», спеціальності 8.010103 «Педагогіка і методика середньої освіти. Географія» (з 2011 року – галузь знань: 0401 Природничі науки. Спеціальність: 8.040104 Географія). Підготовка магістрів тривала до 2013 року включно. За 6 років функціонування магістратури на кафедрі було підготовлено 55 магістрів (кваліфікація фахівця: Географ. Викладач географії), від 7 до 10 осіб щорічно.

Таким чином, за 25 років після відновлення спеціальності «Географія» в ПНПУ імені В.Г. Короленка підготовлено понад 1170 учителів географії.

Комплексна тема наукових досліджень кафедри – «Краєзнавчий аспект неперервної географічної й економічної освіти».

СФЕРИ НАУКОВИХ ІНТЕРЕСІВ ВИКЛАДАЧІВ КАФЕДРИ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЄЗНАВСТВА

Булава Леонід Миколайович	Екологія ландшафтів Полтавщини. Краєзнавство. Методика навчання фізичної географії і краєзнавства.
Мащенко Ольга Миколаївна	Методика викладання фізичної географії та інтегрованих курсів з природознавства. Екологічна освіта і виховання
Кушнір Людмила Миколаївна	Регіональна соціально-економічна географія. Методичне забезпечення комплексу навчальних дисциплін.
Вішнікіна Любов Петрівна	Методика навчання географії
Шуканова Анжела Анатоліївна	Методика навчання географії та основ економіки (міжпредметні зв'язки)
Кубарева Любов Дмитрівна	Перспективи нафтогазоносності кристалічного фундаменту Дніпровсько-Донецької западини
Єрмаков В'ячеслав Володимирович	Історична географія Полтавщини
Федій Олександр Анатолійович	Географія розселення сільського населення
Шевчук Сергій Миколайович	Теорія та історія суспільної географії в Україні
Япринець Тетяна Сергіївна	Методика природоохоронної освіти на уроках географії
Смирнова Віра Геннадіївна	Гідрологія суходолу

Починаючи з 1999 року, викладачі кафедри організовують виїзні польові географічні практики в різні регіони України (Кримські гори, на Південний берег Криму, Керченський півострів, Карпати, Передкарпаття й Закарпаття, Шацький національний природний парк, по північній і західній Україні, Новгород-Сіверському Поліссі, по долині Південного Бугу, Асканію-Нова, Українському степовому заповіднику, на косу Бірючий Острів тощо).

Кафедра має наукові зв'язки з географічними факультетами класичних і педагогічних університетів, лабораторіями Інституту педагогіки Національної Академії педагогічних наук України: географічної та економічної освіти; інтеграції змісту шкільної освіти.

Видання з грифом МОН викладачів кафедри географії та краєзнавства

Викладачі кафедри географії та краєзнавства.
 Стоять: О.М. Мащенко, Л.М. Булава, С.М. Шевчук, Л.М. Кушнір.
 Сидять: О.А. Федій, ст. лаборант О.В. Гайдар,
 викладачі: А.А. Шуканова, Л.П. Вішнікіна, Л.Д. Кубарєва, Т.С. Япринець

**ВИКЛАДАЧІ ГЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН, ЯКІ ПРАЦЮВАЛИ В ПНПУ
 ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА І ЙОГО ПОПЕРЕДНИКАХ УПРОДОВЖ 1914 – 2014 РОКІВ**

Прізвище, ім'я, по батькові	Посади на час роботи, <i>навчальні дисципліни</i>	Роки роботи
Тарасов Василь Никифорович	Викладач історії та географії	1914 – 1917
Булдовський Олександр Теофілович	Голова науково-учебної ради педінституту. Професор зоології, методики навчання природознавства та географії ПНО	1917 – 1930
Ніколаєв Валентин Федорович	Голова науково-учебної ради педінституту. Декан, професор ботаніки, викладач природничо-географічних дисциплін ПНО	1920 – 1923
Гавриленко Микола Іванович	Старший викладач учительського й педагогічного інститутів, ПНО (геологія і мінералогія, зоогеографія)	1920 – 1960 (з перервами)
Самбікін Михайло Митрофанович	Професор педінституту і ПНО (метеорологія, фізична географія тощо)	1920 – 1934

Дубняк Кость Володимирович	Професор педінституту і ПНО (загальне землезнавство, географія України)	1920 – 1922
Лук'яневич Борис Борисович	Викладач антропогеографії ПНО	1921 – 1924
Матвієнко-Гарнага Федір Трохимович	Професор економічної географії ПНО	1921 – 1923
Рибаков Іван Федотович	Ректор ПНО, професор (історик), викладач економічної географії	1919 – 1924
Пархоменко Володимир Олександрович	Професор історії; викладач економічної географії ПНО	1924 - 1925
Ніколаєв Микола Федорович	Професор ПНО, викладач природничо-географічних дисциплін, ботанік	1924 - 1930
Колонтай Олекса Маркіянович	доцент ПНО й ІСВ, викладач економічної географії та технологій виробництва	1925 – 1933
Педан Ілько Сергійович	Викладач геології та методики вивчення неживої природи в ПНО	1928 – 1930
Білецький Федір Григорович	Професор, завідувач кафедри ІСВ, фахівець з рослинництва й ґрунтознавства	1930 – 1933
Іллічевський Олімпій Олександрович	Позаштатний доцент ІСВ, викладач ґрунтознавства і геології	1930 – 1933
Соколов Михайло Олександрович	Позаштатний викладач ПДП (топографії, геодезії, картографії)	1933 – 1935
Ткаченко Леонід Пилипович	Доцент, викладач географії й геології. Ректор Полтавського педінституту	1929 – 1941 1941 – 1942
Прохорова Лідія Іванівна	Викладач фізико-географічних дисциплін учительського інституту	1946 – 1951
Нікітенко Наталія Іванівна	Викладач економіко-географічних дисциплін учительського й педінституту	1947 – 1958, 1976 – 1985
Гоженко Людмила Іванівна	Доцент ПДП (методика навчання географії)	1990 – 1997
Злобіна Світлана Олександрівна	Старший викладач ПДП (економічна і соціальна географія зарубіжних країн)	1991 – 1997
Кушнір Людмила Миколаївна	Доцент ПДП, ПНПУ (економічна і соціальна географія України, географія населення тощо)	1991 – по цей час
Кушнір Леонід Леонідович	Старший викладач ПДП (картографія, фізична географія України тощо)	1991 – 2002
Бульба Степан Степанович	Старший викладач ПДП (топографія і картографія тощо)	1991 – 2001
Булава Леонід Миколайович	Завідувач кафедри, професор ПНПУ (фізична географія, біогеографія тощо)	1992 – по цей час
Мащенко Ольга Миколаївна	Доцент ПДП, ПНПУ (загальні фізико-географічні дисципліни, методика навчання природознавства)	1992 – по цей час
Єрмаков В'ячеслав Володимирович	Доцент ПНПУ (викладач різних географічних дисциплін)	1995- 1996, 2011 – цей час
Вільховий Юрій Віталійович	Старший викладач (різних етнографічних і географічних дисциплін)	1996 – 2002
Іщенко Ігор Іванович	Старший викладач (геологія)	1999 – 2003

Іващенко Надія Семенівна	Асистент (землезнавство, соціоекологія)	2000 – 2002
Вішнікіна Любов Петрівна	Доцент ПНПУ (методика навчання географії, фізична географія материків і океанів)	2000 - по цей час
Шуканова Анжела Анатоліївна	Доцент ПНПУ (суспільна географія світу, методика навчання економіки, країнознавство)	2003 – по цей час
Федій Олександр Анатолійович	Доцент ПНПУ (картографія і топографія, технології виробництв, геоэкономика, загальна суспільна географія світу)	2003 – по цей час
Кубарева Любов Дмитрівна	Старший викладач ПНПУ (геологія)	2003 - по цей час
Швець Ольга Сергіївна	Асистент (різні географічні дисципліни)	2004 – 2007
Шевчук Сергій Миколайович	Доцент ПНПУ (теорія та історія суспільної географії, історична географія)	2007 – по цей час
Викладачі, які з 1990 року викладали географічні дисципліни за сумісництвом		
Закалюжний Віктор Маркович	Доцент ПНПУ (геологія та палеонтологія)	1990 – 1997
Шуканов Павло Васильович	Доцент (сакральна географія, геоглобалістика, геополітика)	1990-ті – поч. 2000-х
Смоляр Наталія Олексіївна	Доцент ПНПУ (екологія, географія ґрунтів, польові практики)	2001 - по цей час
Логвин Михайло Михайлович	Доцент (географія населення, комерційна географія)	В 2000-х рр.
Липницький Анатолій Володимирович	Викладач туризму й спортивного орієнтування	2003-2007
Лаврут Тетяна Валеріївна	Доцент (соціоекологія)	2004 – 2005
Лихман Максим Сергійович	Асистент з фізико-географічних дисциплін, демографії	2006 – 2008
Япринець Тетяна Сергіївна	Викладач ряду фізико-географічних дисциплін, геології	2007 – по цей час
Смирнова Віра Геннадіївна	Доцент (гідрологія)	2010– по цей час
Кушнір Галина Леонідівна	Асистент (різні географічні дисципліни)	2012

Навчальна екскурсія в біосферному заповіднику «Асканія-Нова»